

الرحيم الرحمن الله بسم

Bismillahirrahmanirrahim

(İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla)

L Ü T F E N

Yaşadığımız gündelik hayatta gelenek olarak aldığımız bir çok kavramın DİN kavramına bulaşması sonucu ortaya çıkan “Geleneksel İslam” a karşı çıkmak ve Kur’an-ı Kerim İslamı ’nı savunan bu çalışmayı lütfen “önyargularınızdan kurtularak”

Kur’an-ı Kerim rehberliğinde
ve elbette ki eleştirel bir gözle
mutlaka ‘sonuna kadar’ okuyunuz...

Genel Yayın Yönetmeni • Yaşar HIZ
Editör • Taşkın KÖKSAL
Kapak Tasarım & Dizgi • Hatice Uzun
Birinci Basım • © Kasım 2015
ISBN • 978-605-180-12-47

© copyright

Kitap & Cafe Serüven, Gece Kitaplığı'nın yan kuruluşudur.

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Son Çağ
Sertifika No:25931

İÇİNDEKİLER

DİNİN KAYNAĞINI BELİRLEMEK	11
Dinin kaynağını belirlemek için ne yapmalıyız?	12
Peygamberlerin görevleri	14
İslam tarihinde Akilla taklidin mücadelesi hep var olmuştur	16
Kur'an-ı Kerim Yetersiz ve anlaşılmaz mıdır?	18
İSLAM'DA DİNİ BİLGİNİN TOPLUMSAL BAĞLAMI	19
Din ve Toplumsallık	20
Vahiy ve toplumsal Şartlar	22
Dini bilginin toplumsallığı	23
Dini Bilgide Toplumsal izler	25
Dinin Yorumunda toplumsal etkenler	26
KUR'AN-I KERİM'İ ANLAMAK	30
Allah'a yaptığımız saygısızlık	31
Kur'an-ı Kerim'i sadece Din adamı anlar İnancı	34
Kur'an-ı Kerim'i anlayamayız İnancı	38
Kur'an-ı Kerim'i gereğince anlamamanın önündeki engeller	41
- Kur'an niçin gönderildi?	41
- Kur'an-ı Kerim yeterince açık mıdır?	42
- Kur'an-ı Kerim'i başka kaynaklara göre anlamaya çalışmak	44
- Âlimlerin Görüş ve düşüncelerini Ölçü almak	46
Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasındaki en büyük engel	47
Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasına dair bazı öneriler	50
Kur'an-ı Kerim'e bütüncül değil, parçacı anlayışla yaklaşmak	52
Kur'an-ı Kerim'de Bilime konu edilen ayetler, kıssalar ve örnekler	53
- Bilime konu edilen ayetler	53
- Kıssalar	54
- Örnekler	55
Kur'an-ı Kerim'de kaç ayet vardır?	56
Kur'an-ı Kerim'e abdestsiz dokunulur mu?	58
Kur'an-ı Kerim'i okumak	60
HADİS VE SÜNNET	63
Hadis Bölümü	64
Hadis Faaliyeti ne zaman başladı?	64
Ehl-i Sünnet ve Küttüb-ü Sitte	65
- Buhari	65
- Müslim	66
- Nesai	66
- Ebu Davud	66
- Tirmizi	66
- İbn-ü Mace	67
Buhari Hadis Kitabı Tenkidi	67

Hadis Kalburcuları	70
HADİSLERİN VE SÜNNETİN İNCELENMESİ	73
Hadisler neden bu kadar çok?	78
Hadisler Dinin kaynağı olsaydı din eksik mi olurdu?	78
Hz Peygamberin yazımını yasakladığı hadisler nasıl kitaplara dönüştü?	79
Sahabenin hatasızlığının hadis naklindeki zararları	81
Mana ile hadis naklinin getirdikleri	82
Hadisler nasıl nakledildi?	83
Bu fikirleri ilk ben söylemiyorum	84
Esbab-ı Nüzul hadisleri nedir?	85
Piyasadaki Kur'an-ı Kerim Tefsirlerinin kaynağı ne?	86
Kur'an-ı Kerim'den sonra hangi hadise iman etmeliyiz?	88
Peki "sahih" hadisleri ne yapmalıyız?	89
Daha evvel bu konuları kimse akıl edemedi mi?	91
Dört halife neden tek bir hadis yazdırmadı?	91
Meşhur Sahabeler Ömür boyu hadis nakli ile savaştı	93
Dine sokulan İlaveler ve Hadislerin Uydurulma sebepleri	94
- Dini bozmak için kasıtlı uydurmalar	94
- Siyasi ayrılıklar ve İktidar olmak için uydurulanlar	95
- Dini eksik zannedip kendince "dini kurtaranların" uydurmaları	95
- Dini "sevimli" kılmak için uydurmalar	96
- Mezhep ve kendi fikirlerini doğru çıkarmak için uydurmalar	97
- Zorlama altında ve İktidar gücü ile baskı uygulayarak uydurmalar	97
- Maddi çıkar elde etmek için uydurmalar	98
- Manevi çıkar elde etmek ve halk gözünde sevilme için Uydurmalar	98
- Gelenek ve göreneklerini dinselleştirmek için uyduranlar	99
- İslam Dinine geçen diğer din mensuplarının Uydurmaları	100
Hadislerin Dine yaptığı eklemeler	101
- Namaz Sevabı artırma	101
- Şeytan sol elle mi yemek yer?	101
- Çocuk doğunca ne yapmalı?	102
- Kara köpekleri şeytandır, öldürün!	102
- Gümüş yemek takımlarında yemek yenilmez!	103
- Tazminat	103
- Kadınlar Sünnet Olsun mu?	103
- Cennetteki ağaç, kâfirin dişi, Ümmetin fakirleri	103
- Deve eti yiyen abdest mi almalıdır?	104
- Bir namazla kurtulun!	104
Bu hadisler bu Din-i Mübin'e kaynak olur mu?	104
Hadislerin yarattığı çelişkiler	105
Hadis ve Kur'an çelişkileri	105

- Allah'a bacak atfetmek	106
- Allah'ın elleri olur mu?	107
- Din deęiřtiren öldürülmeli mi?	107
- Ölenin arkasından ağlamak	107
- Ah řu kadınlar	107
- Hz Peygamber Zalim miydi?	108
- Mirasta Vasiyet Olmalı mı?	108
- Ressamlara büyük azap	108
- Erkekler altın takıp, ipek giyemez mi?	109
- Depremleri bir balık mı yapıyor?	109
Hadislerin Kendi aralarındaki çelişkileri	109
- Oruçlu iken kan aldirmek	110
- Tuvalet ihtiyacında kibleye dönmek	110
- Oruçlu iken eřini öpmek	110
- Aynı namazı iki kez kılmak	111
- Ayakta abdest bozmak	111
- Suyu ayakta içmek	111
- Hayızlı kadının camiye girmesi	112
- Hac' da ihramlı olanın evlenmesi	112
- Erkeklerin baldırı	112
- Ölü hayvanın derisi	112
Akla Mantığa uymayan hadisler	113
- Yeryüzü balığın sırtında mı?	113
- Allah = Zaman mı?	114
- Hz Musa Azrail'i kör etti mi?	114
- Peygamberimiz hiç zalim olur mu?	114
- Tekbir getirin yangın sönsün	115
- Hz Peygamber'e saygısızlık	115
- Kadınların cerahat yalaması	115
- Bir keçi Kur'an ayetini nasıl yedi?	115
- Hacer-ül Esved	116
- Cennet bu kadar mı kolay ?	116
Hadislerin kendi arasında çeliřmesi	116
- Hz Peygamber Hadis yazımını yasaklamıştı	117
Dinin tek kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir	118
Hadislere göre hadislerin yok edilmesi gerekiyor	119
Bu kadar hadisleri kim ve hangi amaçla uydurdu?	120
Emeviler Döneminde Onların iktidarı için uydurulan hadisler	123

İsrailiyat ve Meşhur hadis uydurucuları	124
Masihhiyat ve Meşhur hadis uydurucuları	126
Hadislerdeki sanat Düşmanlığı	127
Arap Kavminin ön plana çıkarmak ve Türkler hakkında yapılan uydurmalar	131
Arapçanın kutsallaştırılması	131
Arap Olmayanlar ile evlenmek	132
Türkleri Övmek ve yermek için Uydurulan hadisler	132
Arapçı ve Kavmiyetçi Din anlayışı	133
İslam Medeniyeti Arap Medeniyeti Değildir	134
- Naci Ma'ruf ve Eseri	134
- Ma'ruf'un görüşlerinin Tenkidi	136
- İslam Medeniyeti	137
Emeviler, Abbasiler ve diğer tarihi sebepler	140
- Emeviler ile başlayan dine ilaveler onlardan sonra da sürdü	143
- Emeviler Döneminde yazılan ve Hakk'ı haykıran; İRCA	144
Tüm yönleri ile KERBELA olayı	145
SÜNNET KAVRAMI	153
Arap adetlerinin sünnet başlığı ile kabul edilmesi	154
Binlerce Sahabenin dinlediği Veda Hutbesi bile çelişkili	155
Kur'an-ı Kerim Sünneti de kapsar	156
Ümmetin sünnetine tabi olmak	157
Hız Peygamber'e itaat etmek ne demektir?	158
"Elçi" kelimesinin kullanılması her şeyi açıklıyor	158
"Muhammed" isminin Kur'an-ı Kerim'deki kullanılış tarzı	159
Hız Peygamber Kur'an-ı Kerim'le evrensel hükümler getirdi	160
Hız İbrahim'in hadisleri yok muydu?	160
Kur'an-ı Kerim ayetlerinde anlatılanlara uymak Hız Peygamber'e uymaktır	161
Hız Peygamber bile hatalarından kaynaklı Kur'an-ı Kerim'de uyarılmıştır	162
Kur'an-ı Kerim'in bir benzeri yoktur	163
Hikmet Kur'an-ı Kerim'dedir	163
Elçi ve Emir sahibi Dinin sahibi olur mu?	164
Allah'a itaat = Kur'an'a itaat = Hız Peygamber'e İtaat	165
Hız Peygamber'in ilahlaştırılması	166
Peygamberleri yarışırma	167
Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de Hız Peygamber'e Övgüleri	168
Allah elçisi kıl değil A'kıl bırakmıştır	168
Allah sevgili Edinir mi ?	170
Âlemlere rahmet olan nedir?	172
Hıristiyan ve Museviler bizim için birer ibrettir	174
Dine en büyük zararı sahtekâr din adamları vermektedir	177
İncil ve Tevrat'ta Hız Peygamber'e dair işaretler	178
Kutsi Hadis Kavramı	180
ÜMMETİN KANAYAN YARASI; MEZHEPLER	185
Dinde Bölünme (Mezhepleşmek)	186
- Hizip / Mezhep / Ahzap	186
- Denk Tutma	188

Mezhep İmamlarına bakış	190
- Ebu Hanife	190
- İmam Malik	190
- İmam Şafii	191
- Ahmed İbn- Hanbel	193
Parça parça olan İslam Ümmeti	194
Vahhabiler ve İslam anlayışları	194
İmamiye Şia'sı (On iki İmam Mezhebi)	212
- İmamiye Şia'sına göre Kur'an ve hadislerin Konumu	213
- İmamiye Şia'sının İmamiyet konusundaki İnançları	223
- İmamiye Şia'sına göre Abdest ve Gusül	230
- İmamiye Şia'sına göre Namaz	233
- Cemaatle namaz kılındığında Kıraatle ilgili iddiaları	236
- Secde mutlaka temiz toprak üzerine yapılmalıdır ?	237
- Elleri bağlamadan namaz kılınabilir mi?	239
- İmamiye Şia'sına göre Oruç	240
- Orucun şartları	240
- Caferilere göre Zekât anlayışı	244
- Zekâtı Hak eden kişiler	244
- Caferilere göre Riba (faiz) anlayışı	246
- İmamiye Şia'sına göre Mut'a Nikâhı	247
- İmamiye Şia'sının Hadis anlayışı	251
- Kur'an-ı Kerim'i Rivayetlerin sağlamlığına ölçü olarak kabul etmeleri	253
- Sahife, Cifir, Camia ve Fatıma'nın mushafı iddiaları	254
- Peygamberimizi nasıl bildikleri hakkında bazı rivayet iddiaları	257
- Hz Peygamber'in Vefatı konusunda bazı rivayet iddiaları	258
- Hz Peygamber'in kabrine yüksek yerden mi bakılmalı?	258
- Yaratılmışların en üstünü rivayeti	259
- Ne ile hükmedilir rivayetleri	259
- İmam olmayabilir rivayeti	259
- Durum böyle olunca Tebliğ ve İrşat görevi ?	262
- İmamiye Şia'sında İslam adına öğretilen Öğreti Sistemi	263
- Çocuk İmam ne yapar?	267
- İmamiye Şia'sına göre İnsanların neden sorumlu oldukları	268
- İmamiye Şia'sının Kıyas konusundaki görüşleri	270
- Peygamberlerde ve İmamlarda beş ruh olduğunu tahdis etmeleri	271
- İsm-i Azam İddiaları	272

- Tüyleri Dökülen melekler rivayeti	274
- Cinler Konusunda tahdis ettikleri rivayet örnekleri	274
- İmamiye Şia'sına göre İmamın on alameti	275
- Dünya ve Ahiret İmamın mıdır?	277
- İmamiye Şia'sına göre Mehdi korkudan kaybolmuştur!	279
- İmamiye Şia'sının kader anlayışı	279
- İmamiye Şia'sına göre vahiyless Hz Peygamber'in hüküm koyacağı	280
- İslam dininin öğretilmesinde kaynağın ne olması gerektiği sorunu	280
- İmamiye Şia'sına göre Resul ve nebi Kavramı	281
- Kur'an-ı Kerim'e göre Resul ve Nebi kavramı	281
- İmamiye Şia'sına göre Hz Peygamber'in Mirası	283
- İmamiye Şia'sına göre Ehlibeyt kimlerdir?	285
- İmamiye Şia'sının Kur'an-ı Kerim anlayışları	286
- Kur'an-ın tahrif edildiğine dair iddiaları	287
Hıristiyanların da mezhepleri var	289
Cennetlik misiniz cehennemlik mi?	290
Ayrılığın getirdiği felaket	291
Dini Hz Peygamberden çok düşünmek	293
Mezheplerden kurtulmalıyız	293
Kur'an-ı Kerim ve Mezhepler yan yana olamaz	295
Hadislerin Mevcut Durumuna uymak dine eklemeler yapmak demektir	298
Cünüp Gezen Hanefiler (!)	299
Hariciler ve Kadın Kavramı	300
Ebu Hanife Rüyasında Allah'ı yüz kere gördü mü?	300
Sünniliğin Vesikası ; Afganistan	301
İlkin Aydınlar Aydınlanmalı	302
KUR'AN-I KERİM'İN SUNDUĞU DİN KOLAYDIR	304
Allah yerine hüküm vermek	304
Kur'an-ı Kerimle aramıza çok yüksek duvarlar örüldü	305
Çöldeki Bedevi Kur'an-ı Kerim'i nasıl anladı?	306
Mezhep mensuplarının bir günü nasıl geçiyor?	306
Mezhepler yemeklere kadar müdahil oldular	308
- Midye ve karidesin haram kılınması	309
- Üç parmakla pilav yemek	310
İslam'da Ruhbanlık	311
CEMAATLER	314
Cemaatleşme; Biz ve Onlar	315
Cemaat Liderleri ve Diktatörlük	317
Diktatör Cemaat Liderlerin psikanalizi	323
Cemaatlerin akıldışlıkları	329
- Merkezîyetçilik	329
- Grup Düşünmesi	329

- Şahsiyetlerin grupta eriyerek yeteneklerinin yok oluşu	330
- Cemaat Öğretisi, mutlak gerçekliğin sahipliği	331
- Grubun / Cemaatin kapalılığı ve yalıtılması	334
- Seçilmiş Grup Psikolojisi	335
- Ötekileştirme	337
- Grup İçi Hiyerarşi	338
- Grup Paranoyası	339
- Grup Merkezli yeni ahlak tanımlaması	339
- Ekonomik İlişkiler	340
- İdeal olan geçmişi gelecekte kurma isteği	340
- Ahirete Ertelenen Başarı söylemi	341
- Aforoz	342
TARİKATLAR	345
On Sekiz meşhur Tarikat	346
- Kadiriyye Tarikatı	346
- Yeseviyye Tarikatı	346
- Rıfaiyye Tarikatı	346
- Medyeniyye Tarikatı	347
- Kübreviyye Tarikatı	347
- Sühreverdiyye tarikatı	347
- Ekberiyye tarikatı	348
- Şazeliye Tarikatı	348
- Mevleviye Tarikatı	348
- Bedeviyye Tarikatı	349
- Desukiyye Tarikatı	349
- Sa'diyye Tarikatı	349
- Nakşibendiyye Tarikatı	350
- Halvetiyye tarikatı	350
- Bayramiyye Tarikatı	351
- Eşrefiyye tarikatı	351
- Müceddiyye tarikatı	351
- Celvetiyye Tarikatı	352
Tekkelerin Dejenerasyonu	352
Mürşitsiz Olmaz mı?	353
İtaat Kavramı	353
Kiralanan Akıllar	354
Tarikatlardaki Masallar	355
Rabıta	356

Efendiler ve Tasavvuf	357
Şeyh Uçmaz Mürit Uçurur	358
Evliya – Veli- Allah Dostu	359
KUR'AN-I KERİM ÜFÜRÜK KİTABI DEĞİLDİR	362
1.CİLT :SONUÇ	366
KAYNAKÇA	375
Yararlanılan Mealler	375

DİNİN KAYNAĞINI BELİRLEMEK

DİNİN KAYNAĞINI BELİRLEMEK

Dini konularda yapılan tartışmaları takip ettiğimizde çoğu zaman dikkate alınmayan önemli bir hususun göz ardı edildiğini görmekteyiz. Bu husus yöntem sorunudur. Neden din adına farklı doğruların iddia edildiği şeklindeki bir soruya verilecek en temel cevap;**din adına hüküm çıkartırken farklı yöntem ve yolların izlendiği olacaktır.**

İşte tam da bu noktada çok önemli bir soru çıkıyor karşımıza:

Dinin kaynağı nedir? Bu soruya verilecek cevap, hem yüzlerce temel sorunun cevabı olacak hem de dini anlamadaki yöntemimizi belirleyecektir. Kur'an-ı Kerim ayetleri incelendiğinde dinin tek geçerli kaynağının Kur'an-ı Kerim olduğunun her fırsatta vurgulandığını görmekteyiz. Din adına tek hüküm sahibinin yalnız Allah olduğu, Allah'ın dininin Kur'an-ı Kerim'in indirilmesinin tamamlanmasıyla tamamlandığı, Allah'ın sözünden başka söz arayanların kınandığı, Peygamberimizin görevinin Allah'ın ayetlerini tebliğ etmek olduğu, Kur'an-ı Kerim'in detaylandırılmış ve apaçık bir kitap olduğu, hesap günü herkesin kitaptan sorumlu tutulacağı gibi ifadeler birçok ayette yer alır.

Geleneksel anlayış ise Kur'an-ı Kerim'in ortaya koymuş olduğu din anlayışının çok dışında, din adına Kur'an-ı Kerim'i yetersiz kabul eden ve dinin tam anlamıyla anlaşılıp açıklanması için Kur'an-ı Kerim'in yanında Peygamberimiz 'e ait olduğu iddia edilen ve sayısı milyonları bulan hadis rivayetlerinden ayıklanarak sahih olarak kabul edilen hadisler, bu hadisleri kendi kabul ve anlayışları ile seçen mezhep imamları ve onların ortaya koymuş oldukları din anlayışı ve yorumlarının Allah'ın vahyinin üzerine çıkarırcasına dinin kendisi haline getirilmesidir.

PEKİ DİNİN KAYNAĞINI BELİRLEMEK İÇİN NE YAPMALIYIZ ?

Din Adına Kur'an-ı Kerim'in Yeterliliği:

Biz bu kitabı sana, her şeyin ayrıntılı açıklayıcısı, bir doğruya iletici, bir rahmet, Müslümanlara bir müjde olarak indirdik. (Nahl-89)

Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmiyor mu? (Ankebut-51)

Hüküm Yalnız Allah'ındır:

Hüküm yalnız Allah'ındır. O kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru olan din işte budur. Ama insanların çoğu bilmiyorlar. (Yusuf-40)

Kendi hükmünde hiç kimseyi ortak kılmaz. Rabb'in'in kitabından sana vahyedileni oku. O'nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kudret yoktur. (Kehf-26,27)

Kur'an-ı Kerim'in İndirilişinin Tamamlanmasıyla Din de Tamamlanmıştır:

Rabb'inin sözü hem doğruluk, hem adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek hiçbir kuvvet yoktur. (Enam-115)

Kur'an-ı Kerim'in İndiriliş Sebebi:

Bu bir kitaptır ki, Rabb'inin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, O övgüye layık, Aziz Olan'ın yoluna çıkarman için sana indirdik. (İbrahim-1)

Kur'an-ı Kerim Din Adına Gerekli Olan Her Detayı İçerir:

Allah size kitabı detaylandırılmış bir halde indirmişken Allah'ın dışında bir hakem mi arayayım? (Enam-114)

Ey iman sahipleri, size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Kur'an-ı Kerim indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. Allah onları affetti. Allah Bağışlayandır, Merhametlidir. (Maide-101)

Bir Konu Kur'an-ı Kerim'de Yer Almıyorsa Bu, Allah Unuttuğu İçin Değildir:

Rabb'in asla unutkan değildir. (Meryem-64)

Kur'an-ı Kerim Dini Konularda Eksiksiz Bir Kitaptır:

Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. (Enam-38)

O yalnızca bir öğüt ve apaçık bir Kur'an-ı Kerim'dir. (Yasin-69)

Kur'an-ı Kerim Din Adına Hüküm Koymaya Kalkanlardan Delil İster:

Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz? Hiç mi öğüt almıyorsunuz? Yoksa sizin apaçık olan bir deliliniz mi var? Şayet doğru söylüyorsanız kitabınızı getirin. (Saffat-154-157)

Neyiniz var? Nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa okuyup, ders almakta olduğunuz bir kitabınız mı var? İçinde keyfinize uyanın sizin olduğu. (Kalem-36,37)

Kur'an-ı Kerim Her Peygambere Allah'ın İndirdiği İle Hükmetmelerini Söylemiştir:

Sen de aralarında, Allah'ın indirdiğiyle hükmet. (Maide-49)

Peygamberimiz Sadece Kur'an-ı Kerim'e Uymuştur:

De ki "Ben sizi ancak vahiy ile uyarıyorum." (Enbiya-45)

Böylece biz seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete, sana vahyettiklerimizi okuman için gönderdik. (Rad-30)

Bu Kur'an-ı Kerim, bana, sizi ve ulaştığı kimseleri uyarmam için vahyolundu. (Enam-19)

Onlara ayetlerimiz apaçık belgeler olarak okunduğunda bizimle karşılaşmayı ummayanlar derler ki: "Bundan başka bir Kur'an-ı Kerim getir veya bunu değiştir." De ki: "Benim onu kendiliğimden değiştirmem asla mümkün değildir. Ben sadece bana vahyedilene uyuyorum. Eğer Rabbime isyan edersem büyük günün azabından korkarım."

(Yunus-15)

Kur'an-ı Kerim Detaylandırılmış ve Ayetleri Allah Tarafından Açıklanmıştır:

Andolsun ki size açıklayıcı ayetler, sizden önce gelip geçenlerden örnekler ve korunup, sakınanlar için de bir öğüt indirdik. (Nur-34)

Bunları Kur'an-ı Kerim'de türlü türlü şekillerde açıkladık ki öğüt alıp hatırlasınlar. Fakat bu sadece kaçışlarını artırıyor. (İsra-41)

Andolsun bu Kur'an-ı Kerim'de her örnekten insanlar için türlü türlü açıklamalarda bulunduk. İnsanların çoğu ise tanımamakta ayak diretmektedirler. (İsra Suresi-89)

Bak iyice kavramaları için ayetleri nasıl türlü şekillerde açıklıyoruz. (Enam-65)

Bilgiyle uzun uzadıya, etraflıca açıkladığımız, inanan bir toplum için doğruya iletici ve rahmet olan bir Kitab'ı onlara getirdik. (Araf-52)

Bu bir kitaptır ki, Hakim ve Her şeyden Haberdar olan, ayetlerini hüküm ifade edici kılmış ve sonra detaylandırıp açıklamıştır. (Hud-1)

Peygamberimizin Hesap Günü Ümmetinden Şikâyetçi Olma Sebebi:

Ey Rabbim! Benim toplumum bu Kur'an-ı Kerim'i terk ettiler. (Furkan-30)

Peygamberlerin Görevleri:

Peygamberimizin ve Hz. Adem'den itibaren gönderilen tüm peygamberlerin din adına görevleri dini tebliğ etmek yani Allah'ın mesajını insanlara ulaştırmaktır; bu mesaja müdahalede bulunmak, ilaveler ya da değişiklikler yapmak vazifeleri olmadığı gibi, Peygamberler'in böyle bir eylemi gerçekleştirdiği de düşünülemez. Peygamberlerin vazifesi sadece dini tebliğ etmektir. Bu ise yeterince şerefli bir görevdir.

Allah'a itaat edin, elçiye itaat edin, sakının. Eğer yüz çevirerseniz şunu bilin: bizim elçimize düşen sadece apaçık bir tebliğdir. (Maide-92)

Elçiye düşen, tebliğden başka bir şey değildir. Allah sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir. (Maide-99)

Ya onlara vaat ettiğimiz şeylerin bir kısmını sana gösteririz yahut da seni vefat ettiririz. O halde tebliğ etmek sana, hesap sormak bize düşer. (Rad-40)

Elçilere düşen, açık bir tebliğden başkası değildir. (Nahl-35)

Yine de yüz çevirirlerse artık sana düşen, açık bir tebliğden başka şey değildir. (Nahl-82)

Eğer yalanlarsanız bilin ki, sizden önceki ümmetler de yalanlamıştı. Resule de düşen, açık bir tebliğden başka şey değildir. (Ankebut-18)

Yüz çevirirlerse, Biz seni onlar üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen, tebliğden başkası değildir. (Şura-48)

Kur'an-ı Kerim ayetlerini incelediğinizde göreceğiniz gibi pek çok ayette Kur'an-ı Kerim'in din adına yeterli olduğu, Kur'an-ı Kerim'de geçen konuların ise detaylı ve açık anlaşılır bir biçimde ifade edildiği belirtilmektedir. Peygamberimiz hayattayken de vefatından sonraki ilk yıllarda da din adına sadece Kur'an-ı Kerim kaynak olarak kabul edilmiştir.

Peygamberimiz **üstün bir insandır ancak insan üstü bir varlık değildir.** O da vahiy geldikçe Allah'ın emirlerini ve yasaklarını öğrenmiş ve Cebrail'in vasıtasıyla bu bilgileri özümsemiştir. Peygamberimiz 'in ve etrafındaki samimi Müslümanlar 'ın din adına anlatıp yaşadıkları Kur'an-ı Kerim ayetlerinden başka bir şey değildi. Mevcut hadis kitaplarını inceleyen insafli her kişi Kur'an-ı Kerim'e, mantığa ve birbirine muhalif birçok hadis içeren bu kitapları dinin kaynağı olarak kabul etmenin Kur'an-ı Kerim'e ve Peygamberimize iftira olduğunu anlayacaktır. Bu çalışmayı okudukça ve kitabın sayfalarında ilerledikçe bu doğruluğu siz de farkedeceksiniz.

Hadislerle sadece Kur'an-ı Kerim'in anlattığı dine ilaveler yapılmakla kalınmamış, Kur'an-ı Kerim'in kimi hükümleri iptal edilmeye de (nesh edilmeye de) kalkınmıştır. Çarpıcı bir örnek vermek gerekirse Kur'an-ı Kerim'de zinanın cezası 100 celde (cilde vurulan sopa) olarak ifade edilmişken ve bunun uygulanması içinde zina eden kişileri en az dört kişinin görmesi gibi bir şart konulmuşken (**yani bu günah ancak alenen işlenirse bu ceza uygulanabilir**), uydurma hadislerle, zina eden evlilerin taşlanarak öldürülmesi gerektiği iddia edilmiştir, hatta bu hükmü doğru çıkarmak için Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetleri bir keçi yediği için bu ayetlerin hükmünün ortadan kalktığı (nesh edildiği) ifade edilmiştir. Sonuçta uydurma hadislerle hem Kur'an-ı Kerim'le çelişkili, hem Kur'an-ı Kerim'e hakaret içeren, hem mantıksız, hem de bu sebeplerden dolayı Peygamberimiz 'e karşı iftira olan birçok ifade yaygınlaştırılmıştır. Peygamberimiz sosyal yaşam içinde veya devlet başkanlığı kişiliği ile mutlaka dünyevi bir takım kararlar almış ve sözler söylemiştir. Ancak bunlar içinde buldukları dönem ile sınırlı kararlardır ve dini açıdan bir bağlayıcılığının olması söz konusu değildir.

Dini konularda aynı hatayı Yahudi ve Hıristiyanlar da yapmışlar ve kutsal kitaplarının yanına çeşitli hadis ve ilmihal kitaplarını da ilave etmişlerdir. Bu yolla uydurmacılık yayılarak meşru kılınmıştır. Ancak Allah'ın yardımı sayesinde Kur'an-ı Kerim bozulmadan, değiştirilmeden günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yüzden Yahudi ve Hıristiyanların düştükleri hatalardan ders almak ve aynı hatalara düşmeden Kur'an-ı Kerim'in yanına din adına başka bir kaynak koymamak gerekir. Peygamberimizin gerçek sünneti budur. **Dinin emir ve yasakları sadece Kur'an-ı Kerim ayetlerindedir. Peygamberimiz bunları bildirmiş ve bunlara uymuştur.**

Din sadece Kur'an-ı Kerim'den öğrenilir ve bu yapılırken de daha önce kafalarda oluşmuş bulunan din adına tüm bilgiler bir kenara bırakılarak Kur'an-ı Kerim'e berrak bir zihin ile yaklaşılmalıdır. Aksi halde pek çok Müslüman kardeşimizin düşmüş olduğu hataya düşmek kaçınılmaz olacak ve kafamızda oluşturduğumuz ve din sandığımız bir takım bilgiler Kur'an-ı Kerim'de geçmediği için bazıları Kur'an-ı Kerim'i yetersiz sanacaktır.

Bazı ayetlerde "**Peygambere (elçiye) uymak**" ifade edilmektedir. Bu doğrudur, ancak Peygambere uymak Kur'an-ı Kerim'e uymak ile mümkündür. Bazılarının göstermeye çalıştığı gibi dini güvenilir tek kaynak olarak Kur'an-ı Kerim'i benimsemek **Peygamber'e uymamak anlamını taşımaz.** Aksine Peygamberimiz 'e iftiralarla dolu bu sözlerin dinin kaynağı olamayacağını söylemek Peygamberimiz 'i iftiralarla korumak demektir.

Din, Allah Peygamber ortak yapımı değildir. Din adına hükmü Allah gönderir peygamberleri de bu hükümlere uyar ve insanlara aktarırlar. Bu yeterince yüce bir vazifedir. Bunun dışında peygamberlik konumunu aşan yetkilerin Peygamberimiz 'e iftira yolu ile isnat edilmesi büyük bir suçtur. Şayet çoğunluğu temsil eden geleneksel anlayış doğru olsaydı Peygamberimiz 'in ahiretteki şikâyeti "**Ümmetim bu Kur'an-ı Kerim'i terkettiler**" (Furkan 30) şeklinde olmaz; "Ümmetim sözlerimi (hadislerimi) terk etti" şeklinde olurdu.

Benim ya da din adına sadece Kur'an-ı Kerim'i kaynak kabul eden kişilerin Peygamberimizi önemsiz görme gibi bir düşünceleri olması mümkün değildir. Bu mümine yakışmaz. Ancak benim tüm derdim Peygamberimiz üzerinden ortaya atılmış olan uydurmalarla dinimizi kurtarmak ve **din adına sadece Kur'an-ı Kerim'e uymaktır.** Peygamber'e gösterilecek en büyük saygı ve sevgi, ondan bize miras kalan Allah'ın kelamı Kur'an-ı Kerim'i takip etmektir. İşte o zaman gerçek anlamda dini yalnız Allah'a özgü kılar ve Peygamberimiz 'in gerçek yolunu takip etmiş oluruz.

Kur'an-ı Kerim'in, dinin tek kaynağı olduğunu gösterildikten sonra din adına yöneltilen soruların cevapları, delilleri Kur'an-ı Kerim'den aranacaktır. Örneğin biri bize, haremlik-selamlık şeklinde kadınların erkeklerle ayrışması dinde var mı diye sorarsa; Kur'an-ı Kerim'i okuyup inceleyeceğiz ve böyle bir yasağı bulamadığımızdan dolayı dinde böyle bir yasağın olmadığını söyleyeceğiz. Oysa gelenekle dini karıştıranlar, dini; Kur'an-ı Kerim'den değil, ilmihal kitaplarından, şeyhlerinden ve uydurmalarla dolu hadis kitaplarından öğrenmektedirler. Kur'an-ı Kerim'in dışındaki bu kaynaklara göre ise haremlik-selamlık uygulaması dinin bir şartıdır, farzdır. Tüm bunları incelediğimizde tüm sorunların çözümü olan şu temel soru karşımıza çıkıyor: "**Kur'an-ı Kerim, gerçek dinin kaynağı olarak yeterli mi?**"

Öncelikle dikkat etmemiz gerekli husus, Kur'an-ı Kerim'in, dinin tek kaynağı olduğunu ve din adına her şeyi açıkladığını, Kur'an-ı Kerim'de ısrarla belirtilmiş olduğudur. Oysa karşıt görüşte olanlara göre, Kur'an-ı Kerim'in yanında hadisler, mezhep yorumları, içtihatlar, icmalar ve kıyaslar olmazsa din eksik olur. Bunlardan Kur'an-ı Kerim ve hadis kitapları temel kaynak olarak alınır.

Bu çalışmada; "**hadis**" diye adlandırılan sözlerin, Kur'an-ı Kerim'in yanında dinin ikinci bir kaynağı olamayacakları gibi güvenilir de olmadıklarını ispatlamaya ağırlık vereceğim. Çünkü hadislerin bile Kur'an-ı Kerim'in yanında Kur'an-ı Kerim'e ilaveler veya eksiltmeler yapan ikinci bir kaynak olamayacağını gösterirsek, diğerleri, doğal olarak devre dışı kalacaktır.

Kur'an-ı Kerim, gelenekselci İslamcılara göre yetersizdir. Aslında Kur'an-ı Kerim'in yeterliliğini ispat etmeye Kur'an-ı Kerim'den alıntı yaptığımız ayetler bile yeterlidir. **Kur'an-ı Kerim'in yeterli olduğunu, her şeyi açıkladığını ve gerekli teferruatları verdiğini, en başta Kur'an-ı Kerim'in kendisi söylemektedir.** Kur'an-ı Kerim dışında diğer kaynaklara ihtiyaç olduğunu söyleyerek Kur'an-ı Kerim'i yetersiz ilan etmek, en başta Kur'an-ı Kerim'in bu ayetleriyle çelişmektedir.

İSLAM TARİHİNDE AKILLA TAKLİDİN MÜCADELESİ HEP VAROLMUŞTUR

Peygamberler gönderildikleri devirlerde hep mevcut gelenekleri sorgulamışlar, Allah'ın dinine aykırı olan geleneklere ve yerleşik inançlara karşı mücadele etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim ayetleri incelendiğinde peygamberlerin, insanları düşündürerek, akıllarını

çalıştırarak Allah'ın dinine aykırı olan geleneklere, yerleşik inançlara karşı organize ettiklerini görürüz.

Kur'an-ı Kerim, insanları; Allah'ın yerdeki, gökteki ve bunların arasındaki delillerini incelemeye, üzerlerinde akıl yürütmeye çağırır. Oysa Kur'an-ı Kerim'e karşı çıkanlar, atalarını üzerinde buldukları sisteme, yani geleneğe bağlı olduklarını ve bu geleneği devam ettireceklerini söylerler.

Unutmayınız ki ; Tarih boyunca peygamberlerin akli çalıştırma çağrısının en büyük düşmanı karşı akli deliller değil, gelenek olmuştur. Yaygın olan sistemi; yani babaları ve ataları tarafından takip edilen sistemi taklit etmek, birçok insana aklını kullanmaktan daha cazip gelmiştir.

Din tarih boyunca akli işletmeyi, din karşıtı görüş ise gelenekçiliği yani muhafazakârlığı savunmuştur. **Ne garip bir çelişkidir ki günümüzde muhafazakârlık ve gelenekçilik dindar olma manasında kullanılmaktadır.** Kur'an-ı Kerim'in anlattığı dine göre vahiy ve akıl insanların hareketlerine yön vermelidir. Gelenekler, toplumca benimseniyor dahi olsa peşin kabuller, çoğunluk kabul etse bile vahyin ve aklın doğrulamadığı görüşler insan hayatına rehberlik etmemelidir. Delil yerine atalarının uyduğu sisteme göre hayatlarını yönlendirenlere Kur'an-ı Kerim'in aşağıdaki ayetlerini okumalarını öneriyorum.

*Yoksa onlara bundan önce bir kitap verdik de ona mı yapışmaktadırlar?Hayır dediler ki: "Biz atalarımızı bir ümmet üzerinde bulduk, onların eserlerini izleyerek doğruya varacağız."İşte böyle! Senden önce de bir memlekete elçi gönderdiğimizde, oranın servetle şırmamış elit tabakası mutlaka şöyle demişlerdir: "Biz atalarımızı bir ümmet üzerinde bulduk, onların eserlerine uyarak yol alacağız."O da "Ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz şeyden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?" dedi. Onlar da "Doğrusu biz seninle gönderileni tanımlıyoruz." dediler. (**Zuhruf Suresi 21-24**)*

Kur'an-ı Kerim ayetlerinden görüyoruz ki çoğunluğa veya toplumda hâkim olan görüşe uymak, insanları doğruya götürmeye yetmemektedir. Oysa bugün insanların, dini adeta bir geleneğe dönüştürdüklerini, din adına birçok kabulün kökenini araştırmadan, bu kabullerin dinin bir parçası olup olmadığını sorgulamadan, "yaygın görüştür diye, şeyhleri dedi diye, falanca hoca dedi" diye kabul ettiklerini gözlemliyoruz.

Zuhruf suresinin alıntıladığım 21. ayeti kitaba dayanılmadan din adına ortaya konulanların geçersiz olduğunu söylemektedir. Ayetlerin devamı ise atalardan gelen mirasın, nasıl Allah'ın kitabının önüne konulduğunu göstermektedir.

*Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, hepsi bundan sorumlu tutulacaktır.(**İsra 36**)*

*Onlar sözü dinlerler ve en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın doğruya ilettiği temiz akıl sahipleridir. (**Zümer 18**)*

Din adına ortaya atılan görüşler karşımıza çıktığında, bunları, bu ayetlerin yol göstericiliği altında değerlendirmeliyiz. Din adına söylenen bu sözler neye dayanıyor, nasıl ortaya atılıyor incelemeliyiz.

KUR'AN-I KERİM YETERSİZ VE ANLAŞILMAZ MIDIR?

Hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'den ne kadar çok delil getirirsek getirelim yine de Kur'an-ı Kerim'i yeterli görmeyerek; falanca mezhepten, filanca tarikattan olduklarını söyleyerek bu tespitlere karşı çıkanlar olacaktır. Hadisçiler hadis kitapları bilinmeden, fıkıhçılar fıkıh kitapları olmadan, tefsirciler bol hadisli tefsirler okunmadan İslam anlayamaz, halk dini yaşayamaz demeye devam edeceklerdir. Bu tarz yaklaşımlar sergileyenlere şu sorular sorulmalıdır:

- Din tüm insanların anlaması için mi yoksa sadece üç dört kişinin anlaması için mi indirildi?
- Peygamberimizin mezhebi var mıydı?
- Dört halifenin mezhebi neydi?
- Kur'an-ı Kerim'de Hanefilik, Şafilik, Alevilik, Şiilik, Vahhabilik şeklinde mezhepler mi var, yoksa tek bir dinden mi bahsediliyor?
- Kur'an-ı Kerim dinin rehberi diye kendinden mi bahsediyor, yoksa Buhari'den, Müslim'den, On iki İmam'ın eserlerinden, ilmihallerden, Muvatta'dan mı bahsediyor?

Şimdi Kur'an-ı Kerim ayetlerini inceleyip, bu soruların cevabını bulalım ve Kur'an-ı Kerim'in dinin tek kaynağı olarak yeterli olup olmadığını yine Kur'an-ı Kerim'den hareketle tespit edelim:

Biz bu kitabı sana, her şeyin ayrıntılı açıklayıcısı, bir doğruya iletici, bir rahmet, Müslümanlara bir müjde olarak indirdik. (Nahl 89)

Görüldüğü gibi ayette Kur'an-ı Kerim'in her şeyi açıkladığı, bizi doğruya ilettiği söylenmektedir. Kur'an-ı Kerim her şeyi açıklıyorsa; Buhari ve Müslim diye kaynaklara, ilmihal kitaplarına ne gerek var? Allah her şeyi Kur'an-ı Kerim'de açıkladığını söylerken; niye hâla Hanbeli, Şafi, Hanefi, Caferi, Maliki diye mezheplerden medet umuyoruz? Neden Allah Kur'an-ı Kerim'de bize Müslüman (İslam olan) diye isim takmışken; Sunni, Şii, Hanefi, Şafi diye isimleri kullanıp, Allah'ın bize verdiği ismi yetersiz görüyoruz?

İSLÂM'DA DİNÎ BİLGİNİN TOPLUMSAL BAĞLAMI

İSLÂM'DA DİNÎ BİLGİNİN TOPLUMSAL BAĞLAMI

Kaynağı ne olursa olsun her dinin tezahürü, yorumlanması, gelişmesi ve pratik hayata aktarılması zorunlu olarak belirli bir toplum içinde gerçekleşmekte ve bu zorunluluk Dinin toplumsal olanla ilişkisini ortaya koymaktadır.

Çok fazla kaynağa dayandırılan olan İslam da başlangıçta belirli bir toplum içinde doğup, yorumlanarak pratik hayata aktarıldığı gibi, sonraları farklı toplumlarda farklı şekillerde yorumlanarak pratik hayata aktarılıp, toplumsal olanla içiçe geçmiştir.

Böyle bir konuyu ele almamın nedeni tarihten günümüze kadar genelde islam dünyasında özelde ülkemizde yapılan dini yorumların ve üretilen dini bilgilerin **değişmezlik zırhına büründürülmesi** ya da öyle algılanması karşısında, sosyal hayatımızda yüzyüze gelen problemlerin aşılmasında yeni yorum ve bilgilerin önünün açılmasına katkı yapmaktır.

Din ve Toplumsallık

Hiç şüphesiz tarihsel süreç içerisinde yorumlanan ve pratik hayatta dinî yaşantı olarak tezahür eden islam, dayandığı kaynak itibarıyla ilahî bir alana aittir.

Böyle olmakla birlikte onun belirli bir toplumda tezahür etmesi, yorumlanması ve pratiğe aktarılması, toplumsal yönünü ve onunla ilişkisini göstermektedir. Bu ilişkide bizzat Vahiy baki kalmakla birlikte, belirli döneme özgü olarak işaret ettiği hususlar o dönemin şartlarını içerirken, yorumlanarak hayat alanına taşınan ve fenomenolojik olarak beşeri, kültürel bir olgu şeklinde tezahür eden sosyal hayata ilişkin normlar toplumsallığı barındırmaktadır.

Çünkü din içerikli normlar, İlahî değerlerin belirli bir zaman ve mekanda dışlaşması, şekillenmesi demektir. Başka bir ifadeyle dinî normlar aşkın değerlerin sosyal hayatta somutlaşmış biçimleridir. Aşkın değerlerin sosyal ortamda normlaşması bakımından **H.z.Peygamberin sünneti en canlı ve belirgin bir örnektir**. Bilindiği gibi H.z. Peygamber, bir yandan Kur'an-ı Kerim'i yani aşkın ilahî değerleri içkin Vahiy, tebliğ edip açıklarken, beşeri yönü itibarıyla meydana gelen günlük problemleri çözmede gerek sözve fiilleriyle gerekse takrirleriyle örnek olmuştur. Bu durum aşkın değerlerin bizzat H.z. Peygamber tarafından belirli bir sosyal- kültürel ortamda normlaşmasını, somutlaşmasını göstermektedir.

Öyleyse yorumlanan ve yaşanan din, bir yandan aşkın alana, kutsal olana referansta bulunmakla birlikte diğer yandan sosyal alanda ve belirli bir kültürel ortamda gerçekleşen bir olgu olduğundan dinle toplum arasında organik bir bağın varlığı ortaya çıkmakta ya da kaçınılmaz olmaktadır.

Tarihte ve günümüzde yapılan araştırmaların ortaya koyduğu veriler çerçevesinde diyebiliriz ki yorumlanmış ve pratik hayata aktarılmış haliyle dinin, sanıldığı gibi **her türlü tesirlerden korunmuş, tecrit edilmiş olarak düşünülmesi ve yaşanması mümkün değildir**.

Çünkü dinin yorumlanırken ve pratik hayata aktarılırken sosyal, kültürel hayatın bütün kısımlarıyla örneğin hukuk, ekonomik düzen ve özellikle toplum içinde yer alan

zümrelerle, toplumsal sınıflarla ve diğer sosyal tabakalaşma çeşitleriyle, dönemin düşünsel ekolleriyle, siyasi yapıyla, yani devletle sıkı bir ilişki içinde bulunması yadsınamayacak bir husus olarak ortadadır.

Ancak bu sıkı ilişkide sadece toplumun dini belirlediğini, ya da tersine dinin toplumu belirlediğini **iddia etmek yerine** söz konusu ilişkilerin karşılıklı olduğunu, yani bir yandan toplum düzeni ve diğer kültürel alanlar din (*dinî yorum ve hayat*) üzerinde etki yaparken, diğer yandan da dinin toplum hayatı ve kültürel alanlardaki kurumlar üzerinde de etki yaptığını söylemek gerekir.

Buna göre dayanmış olduğu köken itibarıyla beşer üstü kutsal ve aşkın bir alana ait olan ancak, beşeri alana intikaliyle sosyolojik bir boyut kazanan İslam'ın, her beşerî sosyo-kültürel faaliyetlerde olduğu gibi, içinde bulunduğu tarihî ve sosyal çevre şartlarıyla karşılıklı etkileşim içinde beliren bir gerçeklik olduğu anlaşılmaktadır.

“Çünkü Din ve dine ait inanç, ibadet ve davranışlar ferdî özelliklerin ötesinde toplumu ilgilendiren ve çevreleyen birçok sosyal şartlardan oluşan etkileşimlerle” her zaman değişme ve yeni bir şekle girme özelliği taşırlar. Şu halde kutsal olanla kurulan bağ ile yorumlanan, belirlenen dinin aynı zamanda bir toplum olayı olduğunu ve sosyal bir karaktere sahip olduğunu söylememiz mümkündür.

Öyleyse yorumu ve uygulanışı bakımından kendisine tabi olan bir toplumun bilgisel ve sosyo-kültürel yapısından bağımsız kalamayan dini, sırf Allah'ın insanlara Peygamberi aracılığı ile bildirdiği ilahî bir mesaj olarak lafzî düzlemde değil, tarihî süreç içerisinde gruplaşan toplulukların ya da toplumların oluşturdukları kültürel evrene ve yerel şartlara göre yorumlanan ve belirli formlara bürünen ilişkiler ağı şeklinde görmek gerekir.

Çünkü tarihin belirli bir döneminde Vahye dayalı olarak oluşturulan her hangi bir dinî yorum, kendi tarihsel bağlamı içerisinde geçerli ve anlamlı olsa bile, onu kutsala büründürerek dokunulmazlık zırhı içerisinde evrensel olarak takdim etmek tarihsel olanla aşkın olanı özdeşleştirmeye götürür. Böyle bir özdeşleştirme tarihsel, beşerî, görece olan ve kendi döneminin kültürel öğeleriyle yüklü bulunan yorumu mutlaklaştırmak olur ki bu, ihtiyaç halinde yeniden yorumlanarak anlamlı kılınıp, insan-tabiat ve yaratıcısı arasındaki yabancılaşmayı ortadan kaldırmayı amaçlayan Vahyi belirli bir dönemin yorumuna hapsedmek olacaktır.

Burada sürekli yenilenen yorumların müslüman toplumlar arasında ya da belirli bir müslüman toplumun tarihsel süreci içerisinde geçmişiyle bugünü ve geleceği arasındaki ilişkiyi koparabileceğine ilişkin endişelere kapılmanın anlamı yoktur. Çünkü sözünü ettiğimiz yorum lineer bir çizgide ilerleyen tarih anlayışına bağlı, geçmişi yok sayan ya da ortadan kaldıran perspektifle değil, tarihi tecrübeyi de dikkate alacağından kültürde kalıcı öğeleri muhafaza etmiş olacaktır.

Dinin sosyal bir karaktere sahip olması, onun öteki toplum olayları ile karşılıklı etkileşim içinde bulunması, dinî olayların belli ölçülerde coğrafi, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişkenlere bağlı bulunması demektir.

Bu itibarla bir toplumdaki dinî fikirler ve kavramlar dünyası ve onların nesnel olarak sosyal alandaki gerçeklikleri, söz konusu toplumun ulusal özellikleri, sosyolojik durumları ve onun değişiklikleriyle esaslı bir şekilde belirginleşmiş olmaktadır. O halde

yorumlanan ve yaşanan haliyle dinin anlamını kendisine bağlı bir “toplumda” bulduğunu, dolayısıyla **dinin kaçınılmaz olarak sosyal bağlamının olduğunu görmemiz gerekir.**

Sosyal bağlamı, **“bir sosyal olgu ya da ilişkiyi ortaya çıkaran, çevreleyen veya biçimlendiren değer ve koşullar”** şeklinde dikkate aldığımızda, tarih boyunca ve günümüzde Vahy gerçeğine bağlı olarak şekillenen din olgusunun kendisini çevreleyen değer ve koşullardan bağımsız olmadığını müşahade etmekteyiz. Böylece Aşkın alandan ilahî bir mesaj olarak beşerî terminolojiye insanların konuştuğu **“antropomorfist bir dille”** simgeler, imgeler, mitler ve metaforlar şeklinde inen Vahiy, belirli bir paradigmaya (mezhebe) sahip ulema tarafından yorumlanmış haliyle ve bu yorumlara göre pratiğe aktarıldığında zamana ve mekana göre tanımlanan, sınırlandırılan, biçimlenen bir din olmaktadır.

Bu durum da göstermektedir ki, özü itibarıyla değişmeyen değerler içeren İslam, farklı insan, zaman ve mekan boyutlarıyla değişim gösteren tarihî ortam ve sosyal yapıların etkisiyle yeni bir form almakta, içinde geliştiği toplumsal şartlara göre şekillenmektedir.

Bu bağlamda kendine özgü sosyo-kültürel şartları çerçevesinde belirli karakteristikleri ile oluşturulup teolojik, siyasî, sosyo-kültürel boyutlar kazanan dînî itikâdî mezheplerin ya da bunların uygulandığı farklı ülkelerdeki dini yapılanmaların tarihsel olarak farklı zaman ve mekanlarda gelişip değişerek düşünce ve eylem alanlarında etkisini gösteren birer dinî-sosyal gerçeklikler olduğunu söylememiz mümkündür.

Çünkü diğer büyük dinlerde olduğu gibi İslam, ilk dönemlerde kendi boyunduruğu altına aldığı toplumun belirli kesimlerinin üzerinde etki yapsa da, kendisine bağlı grubun, cemaatin, ümmetin büyümesiyle ya da doğduğu ülkenin dışına taşacak şekilde geniş bir alana yayılmasıyla farklı ekonomik, sosyaleve kültürel gruplara bölünerek değişik coğrafya ya da grupların özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre şekillenip yeni kavramların, hükümlerin üretilmesine ve değişik uygulamalara gidilmesine şahit olmuştur.

Böyle olmakla birlikte belirli bir coğrafyada inen İslam'ın kültürel etkileşimlere açık olarak ve diğer kültürleri de kullanarak dini değerleri toplumsallaştırması hatta ortak bir medeniyetin ve kimliğin inşasında toplumsal olanla içiçeliği dikkate alınmalıdır.

Vahiy ve Toplumsal Şartlar

Acaba dinin asıl kaynağı olan Vahy yeryüzüne inerken toplumsal şartları dikkate almış mıdır? Eğer bu sorunun cevabı olumlu ise daha henüz beşeri alana inmeden onun şartlarını, kültürel ortamını, konuşulan dilini, örfünü vb. dikkate alan Vahy'in toplum tarafından dolaylı da olsa şekillendirildiği söz konusu mudur?

Şüphesiz böyle bir sorunun cevabı üzerinde düşünenler eğer Vahy'in indiği ortamı, o ortamda bulunan insanların antropolojik, sosyo-kültürel özelliklerini dikkate almaksızın meseleyi ele alıyorsa böyle bir soruyu sormanın anlamsızlığı üzerinde duracaklar, belki de böyle bir soru sormaya götüren düşünceyi aşırılıkla niteleyeceklerdir.

Ancak bizzat Kur'an'ın ifadesinden anlıyoruz ki Vahy indiği toplumun dilini, kültürünü ve örfünü dikkate alarak o toplumun anlayacağı şekle girmiştir. Başka bir ifadeyle, beşeri ihtiyaçlara cevabı ileten dil vasıtasıyla taşınan Vahy, tarih üstü olan aşkınlık, kutsallık ve beşerce dokunulmazlık göğünden kopup tarihin içine girerek, sese ve lafzın formlarına bürünmüş, **“insanî konum, sorular, çözüm beklentileri vb. tarafından**

tain edilme boyutunda olmasa da, her anlatımında ve yargısında insanî gerçekliğin güçlü yansımaları bulunan, nihaî gaye bakımından insan dünyasına bağımlı bir metin” olmuştur. Bu durum daha geniş anlamlar ifade etmesi muhtemel olan İlahî iradenin beyanı olarak Vahy'in beşer dilinin sınırlarıyla aktarılmasından başka bir şey değildir.

Diğer yandan inanan birisi açısından Allah'ın bilgisine dahil olduğundan şüphe edilmeyen günümüzdeki bilimsel gelişmelerin Vahy'in indiği dönemde bulunmaması itibarıyla zikredilmeyişi, o dönemdeki toplumsal olanın yani söz konusu toplumun kavramsal, bilgisel ve kültürel sınırlarının, dolaylı olarak, Vahy'in dilini belirlediğine işaret etmektedir. Örneğin Allah Enfâl sûresinde **“Onlara (Düşmanlara) karşı kuvvet ve atlar hazırlanmasını”** öğütlemektedir. Burada geçen **“kuvvet”** ifadesinin zamana, mekana ve imkânlarla göre değişeceği açık ve nettir. Bu kuvvet Hz. peygamber döneminde **“iyi ok atmak”** ve **kılıç sallamak** olurken günümüzde her türlü bilgi ve yüksek teknoloji ile donanmış insan ve savaş araçları olacaktır.

Şüphesiz o dönemde bugünün teknolojik bilgisiyle üretilen uçak, füze, patriot füzeleri, tank vb. bilinmediğinden, böyle bir şeyden bahsedilmesi zaten Kur'an'ı anlaşılabilir kılar. Bunun için zamana, mekana ve imkânlarla göre değişen kuvvet ve o dönemde geçerli savaş aracı olarak bilinen ve kullanılan **“At”**tan bahsedilmiştir.

Şu halde bu açıklama ve örneklerden hareketle ilahi iradenin geniş, beşeri hafızanın ve toplumsal tahayyülün ise dar olması itibarıyla beşeri alana inen ve orada gerçekleşen dinin yorum ve pratiklerle sınırlanmasından ve belirlenmesinden bahsetmek mümkün görünmektedir.

Nitekim İslam inancına göre aynı aşkın alandan gelen Tevrat ve İncil'in muhatap almış olduğu toplumlara verilen öğütlerle Kur'an'ın hitabına muhatap olan toplum(lar)un sorumlu olduğu öğüt ve hükümler değişebilmekte, farklılaşabilmekte ve sınırlanabilmektedir. Şu halde Hz. Adem'den Hz. Peygamber'e kadar İlahi hitabın sürekliliği dikkate alındığında toplumların iç içe bulunduğu şartlar Vahy'i belirler görünmektedir. Şüphesiz bu belirleme Allah'ın mutlak gücünün, iradesinin insan tarafından belirlenmesi değil, beşerin sınırlı durumlarından dolayı, **Allah'ın hitabının bizzat kendisi tarafından insanın anlayabileceği şekle sokulmasıdır.**

Dinî Bilginin Toplumsallığı

Özne ile nesne arasında bağ olan bilgi, bir toplumun benimsediği folklordan modern bilimlerin bilgisine kadar insan hayatının çeşitli yönlerini kapsayacak şekilde geniş anlamda bir fenomenler alanını içermektedir. Epistemik varsayımlar, tahminler, olgulara dayalı hükümler, politik inançlar, düşünce kategorileri, ahlakî normlar, ontolojik varsayımlar, empirik olgu ve gözlemler de bunun içine girmektedir.

Burada özne bilgiyi elde eden insanı, nesne ise hakkında bilgi edinilen şeyi temsil etmektedir. Bilginin nesnesi durumunda olan şey var olandır. Bilgi, bu var olanın tasviri, zihinde canlandırılmasıdır. İnsanın var olanı olduğu gibi bilip bilemeyeceği hep tartışma konusu olmuş ve bu alanda septisizm ve dogmatizm gibi felsefi gruplar oluşmuştur. Bilginin nasıl elde edileceği konusunda ise empirizmden inneizme varan yöntemlerinyanında bazı bilgilerin doğuştan geldiği ileri sürülürken bir de Vahy gerçeği söz konusudur.

Bizi burada ilgilendiren dini bilgi olduğundan daha çok bu sonuncusu üzerinde yoğunlaşacağım. Ancak buna değinmeden önce genel olarak bilginin oluşumu konusunda da açıklama yapmamın yararlı olacağını düşünüyorum.

İslam dünyasında sosyal tarih yazımında önemli bir çığır açan ve bu açmış olduğu çığırda sosyolojinin İslam dünyasındaki öncülerinden olan İbni Haldun, ilimlerin elde edilmesinde Bedevî ve Hadarî toplum ayrımını dikkate alarak gerçek ilmin ancak Hadarî bir toplumda gelişebileceğine işaretle bilgi edinmede toplumsallığın rolünü ortaya koymaktadır. Yine bu bağlamda Batı'da ilk sosyolog olarak nitelenen St. Simon'a göre bilgi, içinde geliştiği sosyal yapı tarafından belirlenmekte ve her toplum kendine göre bir bilgi yaratmaktadır.

Bu beyanlardan anlaşılacağı üzere, bilginin genel olarak şu ya da bu şekilde var olmasının temeli, topluma dayanmaktadır. Çünkü bilgi, ister klasik bilgi sosyologlarına göre, isterse Kuhn sonrası 20. yüzyıl bilgi sosyologlarına göre ele alınsın, toplumsallıktan bağımsız olamaz. Bu itibarla onu kendisine nesne edinen klasik bilgi sosyolojisine göre “bilgi”, toplumsal bir olgudur. Toplumsal olgu ise, *-klasik sosyolojide-* “sabit olsun olmasın birey üzerinde bir dış baskı uygulayabilecek her yapma biçimi ya da bireysel görünüşlerden bağımsız, kendine özgü bir varlığı olup, belli bir toplum sahasında genellik taşıyan her şey” olarak tanımlanmaktadır.

Bu veriler dikkate alındığında, bilginin toplumdan bağımsız olduğunu düşünmek, oldukça zor görünmektedir. Çünkü “*toplum, eşyanın düzeninin, içeriğinin, ötesinde ardı kesilmeksizin kavram ve kelimelerin düzenini yaratmakta ve yeniden yaymaktadır*”.

Dış dünyanın bilgisini elde edip, kavrayan insanı, üyesi bulunduğu toplumdan ve o toplumda yaşanan bir sosyal hayat sürecinin parçası olmaktan ayırmak mümkün değildir. Dolayısıyla insanın düşünürken ve bir şeyi yorumlarken sığınacağı en emin yer kendi bağlamı, diğer bir deyişle kendi toplumunun bağlamıdır diyebiliriz.

Çünkü bilgi sosyal bir olgu olarak ele alındığında, Durkeimci bir yaklaşımla “*sosyal bir olgunun belirleyici nedeni, bireysel bilinç durumlarında değil, onu önceleyen sosyal olgularda aranmalıdır. Sosyal bir olgunun fonksiyonu, onu her hangi bir sosyal amaçla besleyen ilişkisinde aranmalıdır*” denebilir.

Bu duruma göre bilginin nesnelleşmesi, toplumsal bilinçle alakalı olmalıdır. Çünkü düşünsel kategorilerin kapsamı, toplumdaki örgütlenmeye, ilişkiler ağına bağlı olduğundan, toplumsal örgütlenmedeki değişiklikler, düşünsel kategorilerin evrimi üzerinde önemli derecede etki yapmaktadırlar. Dolayısıyla bilgi soyut bir olgu olmaktan çok, temelini toplumsal eylem içersinde bulan bir şey olmaktadır. Bu itibarla, Manheim'in deyişiyle, toplum bilginin sadece formunu değil, aynı zamanda içeriğini ve geçerliliğini de belirleyen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu göndermelere dayalı kısa ve genel olarak yapılan açıklamalara bakılırsa, klasik bilgi sosyolojisine göre bilginin temelini toplum oluşturmaktadır. Ancak günümüz bilgi sosyolojisinin verileri göz önünde bulundurulduğunda, bilginin oluşmasında esasen toplumdan çok o toplum içinde bulunan ya da oluş(turul)'an bilgi cemaat(lar)'ının rolü oldukça önemli görülmektedir. Öyle ki bilgi(**epistemik**) cemaatı, bilginin olmazsa olmaz şartlarından biri durumunda olup, o varlık kazanmadığı müddetçe bilginin olamayacağı öne sürülmektedir. Bu durum determinist bir söylemi içermekle birlikte gerçekliği yadsınamaz.

Hangi tür olursa olsun tarih boyunca bilginin oluşmasında, üretilmesinde ve geliştirilmesinde belirli bir bilim adamları grubunun, klasik söylemle Ulemanın varlığı söz konusudur. Bununla birlikte toplumun belirleyiciliği, sosyal baskıları, üretilen bilginin benimsenip benimsenmemesi konusunda etkinliği, hiç bir zaman yadsınamaz. Bundan dolayı bilginin üretilmesi her ne kadar epistemik cemaat tarafından sağlansa da, belirli bir bilgi sistemine bağlı topluma mensup olmaları, onların toplumdan bağımsız kalmadıklarını gösterir.

Dolayısıyla bilgi-nesne ilişkisinde özellikle sosyal bilimlerde bilginin öznesi olan epistemik cemaatın, tabii bilimlerde olduğu gibi tamamen bilginin nesnesi durumunda olan toplumdan bağımsız olduğu düşünülemez. Toplumdan bağımsız olamamak yani ona katılmak onun '**bilgi**'sini paylaşmak, daha doğrusu onun yasalarıyla hem-hal olmak demektir.

Bilginin elde edilmesi konusunda daha çok bir araç gibi görünen herhangi bir toplumun konuştuğu dilin, bilginin oluşumu ve sınırlarını belirlemede önemli bir payının olduğunu düşünüyorum. Çünkü insanlar ne sadece nesnel dünyada ne de sadece alışılmış anlayıştaki sosyal faaliyetler dünyasında yaşarlar; insanlar, aslında, toplumları için bir ifade aracı haline gelmiş belirli bir dilin inayeti altındadırlar. Bir kişinin dili kullanmadan gerçekliğe esaslı bir biçimde uyum sağladığını ve dilin, iletişim ve tefekkürün tesadüfi problemlerinin çözümü için tesadüfi bir araçtan ibaret olduğunu hayal etmek, vehimden başka bir şey değildir. Gerçek şu ki "**gerçek dünya**" büyük ölçüde grubun dil alışkanlıklarının üzerine şuur dışı biçimde kurulmaktadır... **Büyük ölçüde nasıl görüyor, duyuyor ve tecrübe ediyorsak öyle görüyor, duyuyor ve tecrübe ediyoruz, çünkü topluluğumuzun dil alışkanlıkları belli yorum tercihlerini önceden hazırlamaktadır.**

Şu halde herhangi bir insan topluluğunun dili o topluluğun kendisiyle düşündüğü ve konuştuğu dildir. O topluluğun deneyimlerini düzenleyen kendi dili olduğu gibi, sosyal dünyasını ve vakiasını da o dille oluşturur. Daha hassas bir ifadeyle söylemek gerekirse: **her dilin kendine özgü bir evren tasavvuru vardır.** Şu halde dil sadece bir araç olmaktan çok aynı zamanda bilgiyi şekillendiren bir kalıp olmakta ve böylece **her türlü insani bilginin sınırlarını çizen ve onun için belli bir alan koyan bir olgu olarak** karşımıza çıkmaktadır.

Dini Bilgide Toplumsal İzler

Bilgi konusunda ortaya koymaya çalıştığım bu sosyal gerçekler dini bilgi için de geçerliliğini korumaktadır. Şüphesiz dini bilgi özü itibarıyla dikkate alındığında Vahy'e dayandığından diğer felsefi bilgi, sanat bilgisi, günlük bilgi vb. bilgilerden farklıdır. Vahy aşkın bir varlık tarafından insana bildirildiğinden inanca dayalı olarak onun değişmezlik tarafı vardır. **Bu nedenle mutlak kabul edilir.** Ancak *dini bilgi sadece Vahy'den oluşmaz. Bunun yanında insanın Vahy'e dayalı olarak yapmış olduğu yorumlara bağlı bilgi de aynı zamanda dini bilgi kabul edilmektedir.*

Şu halde daha önce zikrettiğim "**bilgi özne ile nesne arasında kurulan bağdır**" ifadesine dönecek olursam dini bilginin oluşumu açısından şunu söyleyebiliriz. **Dini bilgi belirli bir zaman sürecinde belirli bir mekanda belirli bir kültürle çevrili olan insanın aşkın olan Vahy'le kurmuş olduğu bağdır.** Bu bağ sınırlı olan bir varlığın sınırsız olan alana ait bir gerçeğin mesajıyla yüzyüze gelmesidir. Bu yüzleşmede içinde yaşanan

toplum aşkın alana ait gerçekle yüzleşen insana ne kadar bilinçlenme imkanı sağladıysa, ne kadar geniş düşünme ufku kazandırdıysa sınırsız alandan gelen gerçeklikten o kadarını anlayabilecek, o kadarıyla bir bilgi çerçevesi oluşturup anlam evrenini oluşturacaktır.

Her reel varlık alanı gibi insan eylemi olan bilgiyi de bir oluş olarak dikkate aldığımızda dini bilginin oluşumunda tarihten günümüze gelen toplumların geliştirdikleri dilin, evren anlayışının, mevcut sosyo-kültürel oluşumların, kelimî, felsefî, tasavvufî ekollerin bilgi teorilerinin bir etken olarak devreye girdiğini söylememiz mümkündür. Çünkü bu etkenler bilgiyi tesis eden epistemolojik sistemin temel taşlarını oluşturmaktadır.

Bilgi açısından son derecede belirleyici olan **dilin İslam tarihinde ortaya çıkan kelimî, fikhî ihtilafların oluşumunda ve mezheplerin ortaya çıkışında önemli bir payı vardır.** Çünkü Arapça gerek kavramlar gerekse bunlara yüklenen anlamların zenginliğinden ve cümle terkiplerindeki çeşitlilikten dolayı **birçok ihtilaflara neden olmuştur.** Dile dayalı bu ihtilaflardan kaynaklanan farklı dinî, kelimî, fikhî mezheplerin her biri temelde aynı inancı paylaşıyorlar da dini bilgi konusunda farklılıklara sahip olmuşlar, **bu farklılıklar da aynı zamanda topluma yansımıştır.** Burada konumuz açısından önemli olan toplumsal alanda sınırları, anlamları belirlenen dille aşkın ve sınırsız olanın belirlenmesi ve bu şekilde toplumda uygulanmasıdır.

Şüphesiz dil insanın evren anlayışını belirlemekle beraber dili ve onunla ifade edileni belirleyen başka toplumsal etkenler de vardır. Bunlar da dinî bilginin oluşumunda aktif bir etken olmuşlardır. Örneğin kökeni Hilafet meselesine dayalı ama sosyal, siyasi, ekonomik boyutları da bulunan Şia'nın oluşumu ve bunun karşısında Emevî iktidarının belirlemesiyle şekillenen Ehli Sünnet yapılanmasının bilgi evreni aynı Vahy'den kaynağını almakla birlikte, Hadis anlayışlarındaki farklılıktan ve siyasi anlayışlarına dayanak olabilecek yorumlamalarından dolayı farklılaşabilmiştir.

Şüphesiz bu durum dini bilginin oluşumunda toplumsal olanın etkisi bakımından önemli bir etkidir. Bu oluşumların her birinin belirlemiş olduğu çerçevede **Kelam ve Fıkıh** gibi dini bilgi alanları oluşurken diğer yandan aynı oluşumun içinde örneğin **Ehli Sünnet içinde Hanefilik, Şafilik, Malikîlik ve Hanbelîlik gibi fıkıh mezhepleri, Eşarîlik ve Maturîdîlik gibi itikadî mezhepler ve bunların ürettikleri dini bilgi meydana gelmiştir.**

Şu halde aşkın olan, ilahi bir kaynaktan gelen *Vahy'e dayalı dini bilginin, beşerî alanın değişik sebep ve şartlarına bağlı olarak kurulmuş anlam evreninde belirli bir kültür atmosferinde şekillendiğini söylememiz mümkün görünmektedir.*

Dinin Yorumunda Toplumsal Etkenler

Dinin yorumu da böyle bir atmosferde gerçekleşmektedir. **Yorumda merkezî konumda olan insandır.** İnsan ise zorunlu olarak belirli bir toplumda, tarihsel ve tinsel bir ortamda yer alıp, içinde yaşadığı toplumun kültürü ve geleneği ile çevrilidir.

Yorumda insanın merkezi konumda olması onun varoluşu(*dasein*) ile ilintilidir. Onun var oluşu belirli bir tarihsellik içinde gerçekleşir. Başka bir ifadeyle tarihsellik insan var oluşunu biçimlendiren bir olgudur. Böyle bir olgunun koşulları ve bunların içerdiği geleceğe dönük olanaklar anlama ve yorumun özünü oluştururlar. Şu halde insanın varlığı onu kuşatan tarihsel, kültürel şartlarla bu şartların belirlediği anlamlar ağı ile çevrilmiş ve belirlenmiştir. İnsanın içinde yaşadığı ve kendisini içinde bulduğu dünya hiçbir zaman

aşılamayacak olan anlamlar dünyasıdır. Öyleyse **Vahyi yorumlama girişiminde bulunan bir insanın kendisini çevreleyen bu şartlardan, anlamlar açısından bağımsız kalmasını düşünemeyiz.**

Böyle bir zorunluluk yapılan yorumun nesnel(mutlak)lığından ziyade onun nesnelleştirilmesinden yani belirli bir tarihi ortamda kabul görmesinden başka bir şey değildir.

Yaşanan geleneğe, kültüre, tarihsel ortama bağlı bir yorumun zorunluluğunu dillendiren bu durum Gadamer'in ifadesiyle belirli bir yorumlama dairesinde gerçekleşir. *“Yorumcu bir metni anlamaya çalışırken kendini metin ile metnin içerikleri arasında aracı kılmaya, metnin otantik niyetini(İlahî iradeye dayalı bir metinde bu ne kadar mümkün olabilir?), iç uyumunu kurmaya ve anlam boşluklarını gidermeye, yani metnin anlamını, önemini ve değerini anlamaya çalışmaktadır.”*

Bu anlama çabasında, yorumcunun konumu içersinde yaşlandığı **gelenek** temel bir nitelik taşır. Bu duruma göre yorumda gelenek belirleyici olmakta dolayısıyla yapılan yorum ancak belirli bir gelenek içersinde geçerli olmakta ve **mutlaklığı barındırmaktadır**. Başka bir ifadeyle doğru yorum yaşanan gelenek ve o geleneğe sahip toplum içersinde geçerli olabilmektedir. Öyleyse yorumun evrensel olduğunu ifade etmek sorunlu bir durumdur. Çünkü **“dile ve tarihe gömülü bir varlık olan insanın”** içinde yaşadığı toplumun ekonomik ve toplumsal durumundan bağımsız bir yorum gerçekleştirilmesi zor görünmektedir.

Bu kısa açıklama ve göndermeler yorumlamayı yapan kişinin içinde bulunduğu toplumsal şartlarla çevrili olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede yorumla ilgili olarak toplumsallığı öne çıkaran temel belirleyicileri şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- 1-Metnin yorumcusunun öznel durumları,
- 2-Yorumcunun amacı,

Yorumcunun amacını gerçekleştirmede etken olan psiko-sosyal, siyasi ya da tarihsel şartlar, metinle söylenmesi kastedilenleri yorumlanan metne aktarmadaki zorluklar yorum metninin kendine özgü durumları, yorumun toplumsallığını ortaya koyar mahiyettedir.

Buna göre Dinin yorumunda dikkate alınması ve üzerinde konuşulması gereken temel unsurlar dinî metnin kendisi, onu yorumlayanın durumu ve her ikisini çevreleyen şartlar olarak belirlemektedir.

Daha önce de birkaç kez vurguladığım gibi Vahy gerçeğinde hakikatın taşıyıcısı dildir. Dolayısıyla taşınmış olduğu mesaj, İlahî ve Aşkın olsa bile **Vahy bize bütün beşerî eserlerde olduğu gibi kaçınılmaz olarak tarihî bir form içinde, beşerin konuştuğu bir dille verilmiştir**. Fazlurrahman'ın ifadesiyle **“Vahiy aslında Allahkatında olduğu haliyle Peygamberin zihnine gelmişse de toplumsal mesaj haline gelişi O'nun anlama melekelerinden süzülerek gerçekleşmesidir.”** Böyle bir zorunluluk Vahy'in toplumsal olan(dille)la sınırlılığını çağrıştırmaktadır.

Diğer yandan Vahyin inişi tamamlandıktan ve Peygamberin vefatından sonraki dönemlerde dildeki gelişmelere bağlı olarak kelime ve kavramlara verilen anlamların değişmesi ya da farklılığı, dilin konuşulduğu toplumun değerleri ve kültürleriyle olan

ilişkisi yorumda toplumsallığı belgeler mahiyettedir. Bunların yanında anlamın kişiler arası nitelik taşıması, insan topluluklarının ve konuştukları dilin temelinde ortak bir anlamın bulunması, kişiler arası tüm etkileşimlerin ve toplumlar arası ilişkilerin anlam içeren pratikler olması, yorumu insandan ve onun koşullarından bağımsız olarak nesnel bir niteliğe kavuşturmamaktadır.

Bu teorik çerçeveden sonra İslam dünyasında Hz. Peygamber'den itibaren dinin yorumlanması ve pratik hayata uygulanmasında toplumsallığın rolüne değinmek gerekirse, hemen belirtmeliyim ki **Peygamber esasen tarihi harekete geçirmeye ve onu ilahî bir modele göre düzenlemeye çalışan bir kimsedir.** Ancak ne Vahiy ne de Peygamberî davranış onun içiçe bulunduğu fiilî tarihî durumu ihmal etmesini ve soyut genellemelere dalmasını gerektirmez. **Allah Vahyeder, konuşur, Peygamber ise belli bir tarihsel, toplumsal ortamda hareketeder.**

Şu halde din referansını İlahî bir kaynaktan alsa da o, beşerin yaşadığı tarihsel bir ortamda gerçekleşmektedir. Şah Veliyyullah'ın ifadesiyle hiçbir din boşlukta ortaya çıkmamış, **evrensel bir din olan İslam da,** evrensel olduğu için belki, kendisini yaymak için somut ve canlı bir vasıta bulmak zorunda kalmış ve bu vasıtanın ton ve rengini almaktan kaçınmamıştır.

İlk dönemde bu vasıta Arap geleneği ve davranış tarzları idi. Sonraları farklı kültürler ve toplumlar söz konusu olduğunda bu vasıta da kaçınılmaz olarak değişmiştir, yani İslam başka bir vasıtayla kendisini ifade etmiştir.

Nitekim Türk, İran, Hint kültürlerinin ortaya koyduğu İslam anlayışı bunu göstermektedir. Ülkemizin seçkin sosyal bilimcilerinden biri olan rahmetli Erol Güngör'ün ifadesiyle belirtmek gerekirse **“İslam esas itibariyle bir değerler sistemidir; her değer sistemi tarihî şartlara belli bir intibak gösterir. İslam vaktiyle belli bir kültür birikimi, belli bir coğrafya ve tarih içinde doğmuş, o şartlar çerçevesinde belli bir uygulama imkanına kavuşmuştu. O değer sisteminin başka bir zaman ve mekanda uygulanması elbette farklı olacaktır ve bu fark sistemin ilkelerinde değil, maddî görünüşünde olacaktır.”**

Peygamber döneminde Vahyin toplumsala göre şekillenmesi bir taraftan Peygamberin zihninde mevcut bulunan kelimelere, ifadelere, deyimlere ve hitap tarzlarına bürünürken diğer yandan o dönemin toplumsal özelliğini dikkate alması ve ona göre kurumsallaşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Vahy'in tecdîcî bir şekilde indirilmesi İslam'ın toplumsal yapıyı dikkate aldığını ortaya koymaktadır.

Peygamberin uygulamaları ise dinin topluma göre yorumlanması, şekillenmesi ve pratiğe geçirilmesi bakımından oldukça zengindir. Bu bağlamda onun önceden kabir ziyaretlerini yasaklarken sonradan buna izin vermesi, Medine'ye geldiğinde şehir halkının selem usulü alış veriş yaptıklarını görünce onlara şartlı olarak müsaade etmesi, yaş hurma ile kuru olanın değişiminin yasaklanmasına rağmen ihtiyaç dolayısıyla fakirler için bir ölçeğe kadar serbest bırakması örnek olarak verilebilir.

Peygamberin vefatından sonra Halifelerin uygulamaları ve daha sonra Emevî iktidarı ile başlayan Sultanlar döneminde yapılan uygulamalar da dinin toplumsal açıdan yorumunu ortaya koymaktadır. Ancak bunların iktidarları dönemindeki tüm uygulamalarını burada dile getirmem zor olduğundan bunlara dair birkaç örneği vermekle yetineceğim ;

Özellikle Hz. Ömer devri fetihlerin genişlediği ve farklı kültürlerle Müslümanların karşılaştığı bir dönem olduğundan yeni ihtiyaçların ortaya çıkması ve gözle görülür derecede değişmelerin olması dinin yorumu ve uygulanması konusunda toplumsal olana vurguyu belgelemektedir.

Hız. Ömer siyasî ve toplumsal menfaatlerin gerektirdiği hallerde ayetlerin uygulanmasını askıya almış ya da farklı yorumlamıştır. Örneğin zekat konusunda zekatın verileceği yerlerden biri de “**kalpleri İslam'a ısıdırılmak istenenler**”dir. Kur'anda “**müellefe-i kulûb**” olarak nitelenen ve Hız. Peygamberden Ebu Bekre gelinceye kadar hükmü yerine getirilen bu ayetteki zikredilenler Hız. Ömer döneminde kaldırılmıştır. Yine o boşanma, hırsızlık cezası, zina suçu, haraç vergisi gibi uygulamalarda mevcut durum ve şartlar çerçevesinde hareket ederek farklı bir yorumla kendi uygulamalarını ortaya koymuştur.

İslam fikhını oluşturan ulemanın da aynı şekilde mevcut toplumsal şartları dikkate alarak ya da içinde buldukları sosyo-kültürel ortamın gereği olarak farklı yorumlarda bulunmaları, yorumda toplumsal olanın rolünü ortaya koymaktadır. İmam-ı Azam'ın öğrencisi Ebu Yusuf örf ve adete dayanan Şer'î nasslarda örf ve adetin değişimi durumunda nassı gözardı ederek örf ve adete uyulmasının gerektiğini ifade etmesi, Malikî fıkıhçısı el-Karafi'nin “**fikhın âdetlere dayanan tüm bölümlerinde, âdetler değiştiğinde bu bölümlerin hükümlerinin de değişeceğini**” beyan etmesi, Hanbelî fıkıhçısı İmam Tûfi'nin “**maslahat nass ve icma ile çatıştığında maslahata öncelik verilmesi gerekir. Bu ise nass ve icmanın sınırlandırılması veya açıklanması yoluyla olur**” şeklindeki görüşü, Tanzimat dönemi Osmanlı ulemasından Cevdet Paşanın hazırladığı Meccelle'de yer alan “**ezmanın tegayyürü ile ahkâmın tegayyürü inkar olunamaz**” hükmü bu konuda yeterli derecede argüman teşkil etmektedir.

Sonuç olarak diyebilirim ki, münzel anlamda din yani Vahy, İlahî bir alana ait olsa da o, tarihî toplumsal bir ortamda yaşayan insana onun diliyle inip, orada şekillenen ses ve lafıza bürünmekte, başka bir deyişle dil, aşkın olanı tarihin içine sokmaktadır. Buna göre mutlak ve ilahî ilim çerçevesiyle insan tarafından kuşatılmayan ancak, insana belirli bir kültürel ortamda oluşan bir dille hitap etmesi yönüyle anlamları sınırlanan ya da daralan İlahî mesajın belirli kültürel çerçevelerle sınırlanabildiği söylenebilir.

Diğer yandan Vahy'in muhatabı olan insan, belirli bir tarihin, toplumsallığın içinde yaşamakta ve **içinde bulunduğu tinsel ortamdan Vahye yönelmektedir**. Her toplum, tarihî ve mekansal boyutlarda kendi şartları içinde bir epistemoloji oluşturur. Söz konusu boyutlar çerçevesinde belirli bir bilgiye sahip olan insan ve onun zihinsel durumu, ontolojik olarak sınırlılık arz etmektedir. Böyle bir ontolojik sınırlılıkla malül olan insan zihninin ise, mutlak olan Vahy'e kuşatması hiç bir zaman düşünülemez.

Bu gerçeği dikkate aldığımızda belirli bir dönem ya da aynı dönemde farklı yerlerde bulunan Ulemanın belirttiğimiz çerçevede sınırlı durumlarıyla mutlaka (Vahye) dayalı olarak yaptıkları yorum ve ürettikleri bilgilerin, oluşturdukları sosyo-kültürel değerlerin, mutlak olması düşünülemez.

Mutlak olan ilahî kelamdır, ona dayalı olarak yapılan yorum ve üretilen bilgi toplumsal şartlara göre değişebilmektedir.